

dr hab. Agnieszka Frąckowiak-Adamska

Autorka jest profesorem w Katedrze Prawa Międzynarodowego i Europejskiego na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego (ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1812-6659>).

Brexit a zasada wzajemnego zaufania w europejskiej przestrzeni sądowej

Słowa kluczowe: zasada wzajemnego zaufania, wzajemne zaufanie, współpraca sądowa w sprawach cywilnych, współpraca sądowa w sprawach karnych, brexit, europejska przestrzeń sądowa

W niniejszym artykule autorka podejmuje próbę porównania wewnątrzunijnego modelu zaufania, na którym opiera się europejska przestrzeń sądowa, z modelem współpracy w tym zakresie między Unią a Zjednoczonym Królestwem. W tym celu przedstawia wyjątkową rolę, jaką ma w prawie unijnym zasada wzajemnego zaufania. Analizuje również pod kątem wzajemnego zaufania relacje między Unią a Zjednoczonym Królestwem w trzech fazach brexitu: w okresie po brytyjskim referendum w sprawie wyjścia z Unii, ale przed opuszczeniem tej organizacji, w okresie przejściowym po opuszczeniu Unii oraz w okresie od 1.01.2021 r.

1. Wstęp

Dnia 31.01.2020 r. o północy Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, jako pierwsze w historii państwo członkowskie, opuściło Unię Europejską. Wydarzenie to, nazywane brexitem, choć samo w sobie godne ubolewania, stanowi jednak nowe interesujące pole badawcze. Daje bowiem możliwość porównania konstrukcji prawnych, na podstawie których zbudowane są poszczególne obszary prawa unijnego z uregulowaniami przyjętymi w relacjach ze Zjednoczonym Królestwem w różnych fazach opuszczania Unii. Niniejsza publikacja stanowi próbę odpowiedzi na pytanie, czego dzięki brexitowi można dowiedzieć się o zasadzie wzajemnego zaufania, na podstawie której zbudowana jest europejska przestrzeń sądowa, czyli obszar, w którym zapewniony jest swobodny przepływ orzeczeń w sprawach cywilnych i karnych.

Podstawowym pytaniem, które warto zadać, jest to, czy współpraca sądowa ze Zjednoczonym Królestwem w sprawach cywilnych i karnych opiera się na zasadzie wzajemnego zaufania, czy też zasada ta jest charakterystyczna tylko dla stosunków wewnątrzunijnych. Trybunał Sprawiedliwości w kontekście umowy między Unią a Kanadą stwierdził, że „owa zasada wzajemnego zaufania, w szczególności w zakresie przestrzegania prawa do skutecznego środka prawnego przed niezawisłym sądem, nie ma zastosowania w stosunkach między Unią a państwem trzecim”¹. Czy Zjednoczone Królestwo stało się takim zwyczajnym państwem trzecim? Aby móc na nie odpowiedzieć, należy najpierw przeanalizować

treść i miejsce zasady wzajemnego zaufania w europejskiej przestrzeni sądowej, co zostanie uczynione w pkt 2 artykułu. W pkt 3 przeanalizowane pod kątem wzajemnego zaufania (albo jego braku) zostaną relacje między Unią a Zjednoczonym Królestwem w trzech fazach brexitu: w okresie po brytyjskim referendum w sprawie wyjścia z Unii, ale przed opuszczeniem tej organizacji, w okresie przejściowym po opuszczeniu Unii (1.02–31.01.2020 r.) oraz od 1.01.2021 r., kiedy Zjednoczone Królestwo jest już państwem trzecim niekorzystającym z przywilejów wynikających z dawnego członkostwa. Rozważania w tej części będą z zamierzenia ogólne ze względu na to, że dalsze artykuły w niniejszym numerze „Europejskiego Przeglądu Sądowego” dotyczą zagadnień szczegółowych. W podsumowaniu podjęta zostanie próba porównania wewnątrzunijnego modelu zaufania z modelem współpracy sądowej między Unią a Zjednoczonym Królestwem. Zidentyfikowanie elementów współpracy, których brak w relacji z tym państwem, może dać odpowiedź na pytanie, jakie elementy wewnątrzunijnej współpracy sądowej są oparte na zasadzie wzajemnego zaufania (a więc charakterystyczne tylko dla Unii). Pełna odpowiedź na to pytanie wymagałaby również analizy relacji między Unią a innymi państwami trzecimi, w tym specyfiki współpracy z państwami sąsiadującymi z Unią oraz należącymi do EFTA, ale nie jest ona możliwa ze względu na tematykę niniejszego numeru „Europejskiego Przeglądu Sądowego” oraz ograniczenia objętościowe publikacji².

1 Opinia TS z 30.04.2019 r., 1/17, Umowa CETA UE–Canada, EU:C:2019:341, pkt 129 – dalej opinia 1/17.

2 Analizy takiej w zakresie ekstradycji dokonuje L. Mancano, *Trust Thy Neighbour? Compliance and Proximity to the EU through the Lens of Extradition*, „Yearbook of European Law” 2021, s. 475–514.

Wnioski wynikające z niniejszego artykułu nie są zatem definiatywne i ich potwierdzenie wymaga dalszych badań.

2. Miejsce zasady wzajemnego zaufania w konstrukcji europejskiej przestrzeni sądowej

Trybunał Sprawiedliwości wielokrotnie stwierdzał, że „zarówno zasada wzajemnego zaufania między państwami członkowskimi, jak i zasada wzajemnego uznawania mają w prawie Unii fundamentalne znaczenie, gdyż umożliwiają utworzenie i utrzymywanie przestrzeni bez granic wewnętrznych”³. Zasada wzajemnego zaufania, jedna z budzących najwięcej emocji w doktrynie prawa unijnego w ostatniej dekadzie, nie jest jednak łatwa do zdefiniowania. Jednym z powodów tego stanu rzeczy jest sama jej nazwa, która skłania do rozważań, czy państwa członkowskie albo ich sądy faktycznie darzą się zaufaniem. Nie umniejszając wagi zaufania jako stanu umysłu różnych podmiotów, trzeba zauważyć, że rzeczywiste zaufanie stanowi jedynie pewien, stosunkowo niewielki aspekt mechanizmów, na których zbudowana jest europejska przestrzeń sądowa, a znacząca większość ma znaczenie i konsekwencje prawne.

W orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej konsekwentnie pojawiają się trzy pojęcia: wzajemne zaufanie, zasada wzajemnego zaufania oraz zasada wzajemnego uznawania⁴. W pewnym sensie stanowią one jedność, są jednak odrębnymi bytami o różnej treści. Te niejasności powodują mnogość definicji w literaturze, która w większości sprowadza je do dwóch zasad: wzajemnego zaufania i wzajemnego uznawania. Przy takim podejściu wzajemne zaufanie traktowane jest jako element zasady o tej samej nazwie. Wspólne potraktowanie powoduje, że niezwykle trudno odkodować treść zasady wzajemnego zaufania (łączącej w sobie wówczas element socjologiczny i prawny). Stąd jest ona określana jako wielowymiarowe pojęcie (*multidimensional concept*)⁵, dynamiczna koncepcja (*dynamic concept*) albo nawet „wiązka doktryn interpretacyjnych” (*bundle of interpretive doctrines*)⁷.

Poniższa próba teoretycznej analizy konstrukcji europejskiej przestrzeni sądowej jest oparta na założeniu, że wzajemne zaufanie i zasada wzajemnego zaufania to dwa odrębne byty, z czego tylko ten drugi ma charakter prawnie wiążącej zasady. Badanie powiązania między nimi i z zasadą wzajemnego uznawania orzeczeń oraz podstaw tych zasad pozwala na stwierdzenie, że konstrukcja

jest kilkupiętrowa i zaczyna się u źródła dużo ogólniejszej natury. W uproszczeniu można ją przedstawić w następujący sposób.

Rys. 1
Konstrukcja europejskiej przestrzeni sądowej (EPS)

2.1. Europejska przestrzeń sądowa

Unia Europejska dąży do stania się przestrzenią wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości (PWBis). Jednym z elementów tego projektu jest utworzenie europejskiej przestrzeni sądowej (czy też sprawiedliwości), czyli obszaru, w którym zapewniony jest swobodny przepływ orzeczeń w sprawach cywilnych i karnych⁸. W prawie pierwotnym regulacje dotyczące tych zagadnień zawarte są w Traktacie o funkcjonowaniu Unii Europejskiej⁹ w rozdziałach poświęconych współpracy sądowej w sprawach cywilnych i karnych¹⁰. Na podstawie tych przepisów Unia przyjęła kilkadziesiąt aktów prawa pochodnego¹¹, w tym 26 aktów zapewniających wzajemne uznawanie orzeczeń: dziewięć decyzji ramowych i dwie dyrektywy w sprawach karnych oraz 12 rozporządzeń w sprawach cywilnych. Podstawowymi aktami są rozporządzenie brukselskie I bis¹², regulujące jurysdykcję i uznawanie orzeczeń w większości spraw cywilnych, oraz decyzja ramowa o europejskim nakazie aresztowania zapewniająca sprawne przekazywanie między państwami członkowskimi osób podejrzanych, oskarżonych lub skazanych¹³. Podstawowymi zasadami, na podstawie których funkcjonuje EPS, są natomiast zasady wzajemnego zaufania i wzajemnego uznawania.

3 Por. dotyczący współpracy sądów w sprawach karnych wyrok TS z 5.04.2016 r., sprawy połączone C-404/15 i C-659/15 PPU, Pál Aranyosi i Robert Căldăraru przeciwko Generalstaatsanwaltschaft Bremen, EU:C:2016:198, pkt 78 – dalej wyrok w sprawach połączonych C-404/15 i C-659/15 PPU, Aranyosi i Căldăraru

4 Wyrok TS z 6.12.2018 r., C-551/18 PPU, IK, EU:C:2018:991, pkt 35: „Zarówno zasada wzajemnego zaufania między państwami członkowskimi, jak i zasada wzajemnego uznawania, która sama w sobie opiera się na wzajemnym zaufaniu między nimi, mają w prawie Unii fundamentalne znaczenie, gdyż umożliwiają one utworzenie i utrzymywanie przestrzeni bez granic wewnętrznych”.

5 A. Willems, *The Principle of Mutual Trust in EU Criminal Law*, Oxford 2021, s. 216; E. Kamarad, *Znaczenie zasady wzajemnego zaufania w procesie tworzenia przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości*, „Przegląd Zachodni” 2020/1, s. 71–84.

6 L. Mancano, *Trust...*, s. 3.

7 F. Maiani, A. Miglionico, *One principle to rule them all? Anatomy of mutual trust in the law of the Area of Freedom, Security and Justice*, „Common Market Law Review” 2020/1, s. 1 i 7.

8 Konkluzje prezydencji przyjęte na posiedzeniu Rady Europejskiej w Tampere 15–16.10.1999 r., http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm# (dostęp: 25.04.2022 r.), pkt 28 i n. – dalej konkluzje z Tampere.

9 Wersja skonsolidowana Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 47 – dalej TFUE.

10 Część III, tytuł V, rozdział 3 dotyczący współpracy sądowej w sprawach cywilnych (art. 81) i rozdział 4 dotyczący współpracy wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych (art. 82–86).

11 W sprawach cywilnych dotyczą one jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, transgranicznego doręczenia dokumentów, przeprowadzania dowodów, pomocy sądowej i mediacji. W sprawach karnych są to przepisy harmonizujące prawo materialne karne, postępowanie karne oraz dotyczące uznawania i wykonywania orzeczeń. Wszystkie regulacje szczegółowo omawiają A. Frąckowiak-Adamska i T. Ostropolski [w:] *System Prawa Unii Europejskiej*, t. 8, *Współpraca sądowa w sprawach cywilnych, karnych i współpracy policyjna*, red. J. Barcz, Warszawa 2021, odpowiednio s. 1–242 i 243–518.

12 Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z 12.12.2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.Urz. UE L 351, s. 1 ze zm.) – dalej rozporządzenie brukselskie I bis.

13 Decyzja ramowa Rady 2002/584/WSiSW z 13.06.2002 r. w sprawie europejskiego nakazu aresztowania i procedury wydawania osób między Państwami Członkowskimi (Dz.Urz. WE L 190, s. 1) – dalej decyzja 2002/584/WSiSW lub decyzja ramowa o ENA.

Precyzyjne rozróżnienie między zasadą wzajemnego zaufania i wzajemnego uznawania bywa problematyczne, gdyż w orzecznictwie bardzo często są wymieniane przez TS wspólnie. Ustawienie tych zasad w hierarchii będzie zatem pewnym uproszczeniem i nie wyklucza przenikania się w pewnych obszarach. Wydaje się jednak, że można założyć, że zasada wzajemnego uznawania jest na szczycie konstrukcji EPS. Trybunał Sprawiedliwości zauważał wiele razy, że „zasada wzajemnego uznawania opiera się bowiem na wzajemnym zaufaniu między państwami członkowskimi [podkr. aut.]”¹⁴, czy też, że zasada wzajemnego zaufania „znajduje swój konkretny wyraz [...] w postaci uznawania i wykonywania w innych państwach członkowskich orzeczeń”¹⁵. E. Brouwer trafnie wskazuje, że o ile „wzajemne zaufanie” można opisać jako wzajemne zaufanie państw członkowskich do legalności i jakości systemów prawnych drugiej strony, o tyle „wzajemne uznawanie” odnosi się do produktów tych systemów¹⁶.

2.2. Zasada wzajemnego uznawania

Zasada wzajemnego uznawania orzeczeń jest wyrażona w prawie pierwotnym UE¹⁷, ale nie jest ona samoistną podstawą uznawania orzeczeń. Jest ona realizowana jedynie w zakresie, w jakim pozwala na to prawo pochodne UE. Z analizy tego prawa wynika, że wzajemne uznawanie ma różne stopnie, a jego dokładny kształt jest ustalany przez prawodawcę UE dla każdego aktu prawnego¹⁸. Przykładowo, różne akty dopuszczają większą lub mniejszą liczbę podstaw odmowy uznania i wykonania. Tylko niektóre z nich przewidują możliwość takiej odmowy ze względu na naruszenie praw podstawowych.

Ponadto niektóre państwa uzyskały wyłączenie ze współpracy w zakresie PWBis (Dania) lub wyłączenie z prawem wyboru aktów, w których uczestniczą (Irlandia i do czasu opuszczenia Unii Zjednoczone Królestwo)¹⁹. W końcu niektóre akty przyjęte

są w ramach wzmocnionej współpracy, a zatem uczestniczą w nich tylko niektóre państwa członkowskie. W rezultacie w chwili obecnej nie można stwierdzić, że uznawanie orzeczeń następuje bezpośrednio na podstawie zasady wzajemnego uznawania orzeczeń²⁰, lecz każdorazowo ma to miejsce na podstawie konkretnego aktu prawa pochodnego, który przewiduje specyficzny dla niego poziom uznawania, a w rezultacie również wymaganego od państw poziomu zaufania (który jest zróżnicowany zarówno w czasie, jak i w zależności od polityki, a nawet rodzaju spraw)²¹.

W szerokim rozumieniu zasada wzajemnego uznawania oznacza w kontekście spraw karnych, że istnieje wzajemne zaufanie co do tego, iż każde z państw członkowskich akceptuje stosowanie prawa karnego obowiązującego w innych państwach członkowskich, nawet jeśli zastosowanie jego własnego prawa karnego prowadziło do odmiennego rozstrzygnięcia²². Oznacza to, że organy wykonujące muszą zaakceptować prawomocne rozstrzygnięcie wydane na terytorium pierwszego umawiającego się państwa w takiej postaci, w jakiej zostało ono przekazane tym organom²³. Podobnie w kontekście spraw cywilnych rozporządzenie brukselskie I bis w motywie 26 stwierdza, że „orzeczenie wydane przez sądy państwa członkowskiego powinno być traktowane tak, jak gdyby zostało wydane w wezwanym państwie członkowskim”.

Poza tą ogólną definicją wyróżnić można pewne konkretne cechy charakterystyczne dla wzajemnego uznawania orzeczeń wewnątrz Unii, które nie są spotykane w zwykłych stosunkach między państwami. Można by je określić pojęciem unijnej specyfiki uznawania orzeczeń. W przypadku współpracy sądów w sprawach karnych można wskazać obowiązek wykonania każdego ENA²⁴ (o ile nie zachodzą przesłanki odmowy

14 Wyrok w sprawach połączonych C-404/15 i C-659/15 PPU, Aranyosi i Căldăraru, pkt 77, 78; wyrok TS z 22.12.2017 r., C-571/17 PPU, Samet Ardıc, EU:C:2017:1026, pkt 90 – dalej wyrok C-571/17 PPU, Ardıc.

15 Wyrok z 9.03.2017 r., C-484/15, Ibrica Zulfikarpašić przeciwko Slavenowi Gajerowi, EU:C:2017:199, pkt 42.

16 E. Brouwer, *Mutual Trust and the Dublin Regulation: Protection of Fundamental Rights in the EU and the Burden of Proof*, „Utrecht Law Review” 2013/1, s. 136.

17 Art. 67 ust. 3 i 4, art. 81 ust. 1, art. 82 ust. 1 TFUE.

18 W stosunku do orzeczeń w sprawach cywilnych zob. A. Frąckowiak-Adamska, *Uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach cywilnych w Unii Europejskiej. Ujęcie systemowe*, Warszawa 2018.

19 Zgodnie z protokołem (nr 21) w sprawie stanowiska Zjednoczonego Królestwa i Irlandii w odniesieniu do przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości (Dz.Urz. UE C 326 z 2012 r., s. 295) do Zjednoczonego Królestwa i Irlandii nie mają (nie miały w przypadku ZK w trakcie jego członkostwa w UE) zastosowania regulacje traktatowe dotyczące PWBis, żadne środki (w tym umowy międzynarodowe) przyjęte na podstawie tych przepisów ani orzeczenia TS interpretujące te postanowienia i środki (art. 2). Postanowienia i orzeczenia te nie stanowią też części prawa Unii w zakresie, w jakim stosują się do tych dwóch państw. W konsekwencji państwa te nie biorą udziału w przyjmowaniu tych środków w Radzie (art. 1 protokołu nr 21) – ich głosy nie są wymagane przy jednomyślności ani liczone przy głosowaniu większością kwalifikowaną. Państwa te zachowują jednak prawo wzięcia udziału w pracach i głosowaniu nad wybranym środkiem z obszaru PWBis lub przyjęcia takiego środka w każdej chwili już po jego przyjęciu przez pozostałe państwa, czyli do integracji *à la carte* w tym obszarze (art. 4). Ze względu na ten system *opt-out* z prawem *opt-in* w zakresie PWBis, sąd irlandzki zastanawiał się nad tym, czy Irlandia jest związana umową o wystąpieniu (zawartą na podstawie art. 50 TUE) oraz umową o handlu i współpracy (zawartą na podstawie art. 217 TFUE),

w zakresie, w jakim zawierają one postanowienia dotyczące PWBis. TS jednak w wyroku z 16.11.2021 r., C-479/21 PPU, SN i SD, EU:C:2021:929 – dalej wyrok C-479/21 PPU, SN – uznał, że wskazane podstawy prawne są właściwe i wystarczające i postanowienia protokołu nr 21 do TFUE nie znajdowały w tym zakresie zastosowania.

20 Niekiedy TS zdaje się odwoływać do zasady wzajemnego uznawania w oderwaniu od aktu prawa pochodnego, tak jakby zasada ta miała samodzielny status. W wyroku z 9.06.2016 r., C-25/15, Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Budapest Környéki Törvényszék, EU:C:2016:423, w którym uznano za niezgodne z prawem Unii wprowadzone na Węgrzech dodatkowe postępowanie w sprawie uznania orzeczeń skazujących wydawanych przez sądy innych państw członkowskich, niezależnie od analizy na tle decyzji ramowej Rady 2009/315/WSiSW z 26.02.2009 r. w sprawie organizacji wymiany informacji pochodzących z rejestru karnego pomiędzy państwami członkowskimi oraz treści tych informacji (Dz.Urz. UE L 93, s. 23), TS stwierdził, że: „Ponadto – i postrzegając kwestię bardziej ogólnie – tego rodzaju postępowanie jest sprzeczne z zasadą wzajemnego uznawania wyroków i orzeczeń sądowych w sprawach karnych przewidzianą w art. 82 ust. 1 TFUE [...]. Zasada ta stoi bowiem na przeszkodzie temu, żeby uznanie przez jedno państwo członkowskie orzeczeń wydawanych przez sądy innego państwa członkowskiego było uzależnione od przeprowadzenia w tym celu w pierwszym z tych państw członkowskich postępowania sądowego, takiego jak postępowanie szczególne będące przedmiotem sprawy w postępowaniu głównym” (pkt 54).

21 Z tym że ten brak stosowania niektórych mechanizmów opartych na wzajemnym zaufaniu wobec któregoś państwa członkowskiego wynika z jego decyzji – i wynegocjowania specjalnego statusu lub nieprzystąpienia do wzmocnionej współpracy, a nie braku zaufania ze strony Unii.

22 Wyrok TS z 23.01.2018 r., C-367/16, Dawid Piotrowski, EU:C:2018:27, pkt 52 – dalej wyrok C-367/16, Piotrowski.

23 Wyrok TS z 29.06.2016 r., C-486/14, Postępowanie karne przeciwko Piotrowi Kossowskiemu, EU:C:2016:483, pkt 51.

24 Wyrok C-327/18 PPU, RO, pkt 37: „Zasada wzajemnego zaufania znajduje odzwierciedlenie w art. 1 ust. 2 decyzji ramowej, w świetle którego państwa członkowskie wykonują każdy europejski nakaz aresztowania w oparciu o tę zasadę i zgodnie z przepisami decyzji ramowej”.

przewidziane w decyzji ramowej), brak wymogu podwójnej karalności²⁵ czy obowiązek wydawania własnych obywateli. W klasycznej ekstradycji te elementy nie występują, gdyż wymagają bardzo wysokiego stopnia zaufania między państwami. W przypadku współpracy w sprawach cywilnych jako specyficzne dla EPS rozwiązania można podać całkowity zakaz badania jurysdykcji (poza umowami ze stroną słabszą)²⁶, w tym całkowity zakaz badania *lis pendens*²⁷, czy też automatyczną wykonalność orzeczeń²⁸.

Dodatkowo orzecznictwo TS interpretuje przepisy unijne w kierunku maksymalizacji uznawania i jak najściślejszego ograniczenia możliwości odmowy uznania orzeczeń. Wyłania się z niego zasada, że jednostki powinny dochodzić swoich praw przed sądem państwa wydania orzeczenia. Powoduje to, że wszelkie błędy w zastosowaniu prawa – czy to krajowego, czy unijnego – powinny być naprawiane w ramach systemu środków odwoławczych²⁹ w każdym państwie członkowskim. W sprawach cywilnych TS stwierdził, że okoliczność, iż orzeczenie wydane w państwie członkowskim jest sprzeczne z prawem Unii, nie usprawiedliwia nieuznania tego orzeczenia w innym państwie członkowskim z tego powodu, o ile strony nie wyczerpały drogi sądowej w państwie wydania orzeczenia³⁰. Co do ENA stwierdzono, że naruszenie praw proceduralnych wymaganych przez dyrektywę unijną w jednym państwie (*in casu* niezagwarantowanie prawa do wznowienia postępowania wymaganego dyrektywą 2016/343³¹), mimo iż stanowi naruszenie prawa unijnego, nie uzasadnia odmowy wykonania ENA w innym państwie członkowskim³².

Te specyficzne dla stosunków wewnątrzunijnych rozwiązania są możliwe ze względu na zasadę wzajemnego zaufania oraz na istnienie wysokiego stopnia zaufania między państwami członkowskimi.

2.3. Zasada wzajemnego zaufania

Kolejnym poziomem rozważań jest zasada wzajemnego zaufania, która jest zasadą prawną, określaną mianem zasady fundamentalnej czy konstytucyjnej³³. Choć brak jej podstaw traktatowych³⁴, ma ściśle określoną w orzecznictwie treść. Została ona już zdefiniowana w sprawach połączonych C-411/10 i C-493/10, N.S.³⁵, najczęściej przywoływana jest definicja z opinii 2/13³⁶, w której TS uznał umowę o przystąpieniu Unii do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności³⁷ za niezgodną z prawem unijnym. Jako jeden z głównych powodów wskazano właśnie zagrożenie, jakie przystąpienie to niesie dla zasady wzajemnego zaufania. W opinii stwierdzono, że: „Zasada ta wymaga w szczególności w odniesieniu do przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości, by każde z tych państw uznawało – z zastrzeżeniem wyjątkowych okoliczności – iż wszystkie inne państwa członkowskie przestrzegają prawa Unii, a zwłaszcza praw podstawowych uznanych w tym prawie”.

Treścią zasady wzajemnego zaufania jest zatem domniemanie przestrzegania prawa unijnego, zwłaszcza praw podstawowych, przez inne państwa. To ostatnie oznacza, że po pierwsze, nie mogą one żądać od innego państwa członkowskiego wyższego poziomu ochrony krajowej praw podstawowych od poziomu zapewnionego w prawie Unii. Po drugie, z zastrzeżeniem wyjątkowych przypadków, nie mogą one sprawdzać, czy to inne państwo członkowskie rzeczywiście przestrzegało w konkretnym wypadku praw podstawowych zagwarantowanych przez Unię³⁸. Dla niniejszych rozważań istotny jest ten drugi element – zakaz weryfikowania przestrzegania praw podstawowych czy też innymi słowy – domniemanie przestrzegania praw podstawowych. Przed opinią 2/13 kwestią ożywionej debaty było, czy wzajemne zaufanie nakazane aktami prawa unijnego z zakresu PWBIS³⁹ w ogóle może być przełamane⁴⁰. Mimo pokus, by zasada wzajemnego zaufania w zakresie uznawania orzeczeń była absolutna⁴¹, TS dopuścił jednak „w wyjątkowych

25 Wyrok TS z 3.05.2007 r., C-303/05, *Advocaten voor de Wereld VZW* przeciwko *Leden van de Ministerraad*, EU:C:2007:261, pkt 57.

26 Przyjęcie zasady, że przepisy jurysdykcyjne mogą być interpretowane i stosowane z taką samą mocą przez wszystkie sądy państw członkowskich oraz że sądy innych państw członkowskich nie mogą kontrolować oceny, jakiej dokonał pierwszy sąd w przedmiocie własnej jurysdykcji (zakaz ponownego badania jurysdykcji), czy to bezpośrednio przez ponowne badanie ustaleń faktycznych lub kryteriów jurysdykcji, na których oparł się ten sąd, czy pośrednio poprzez względy ochrony porządku publicznego. Por. wyrok TS z 27.04.2004 r., C-159/02, *Gregory Paul Turner* przeciwko *Felix Fareed Ismail Grovit, Harada Ltd i Changepoint SA*, EU:C:2004:228, pkt 25. Por. też wyrok z 9.12.2003 r., C-116/02, *Erich Gasser GmbH* przeciwko *MISAT Srl*, EU:C:2003:657, pkt 48, w którym TS stwierdza, że „sąd, do którego zwrócono się w drugiej kolejności nigdy nie jest w lepszej pozycji niż sąd, do którego zwrócono się w pierwszej kolejności, by ocenić, czy ten ostatni ma jurysdykcję”. Tak samo wyrok TS z 10.02.2009 r., C-185/07, *Allianz SpA i Generali Assicurazioni Generali SpA* przeciwko *West Tankers Inc*, EU:C:2009:69, pkt 29.

27 Wyrok TS z 16.01.2019 r., C-386/17, *Stefano Liberato* przeciwko *Luminicie Luisie Grigorescu*, EU:C:2019:24, pkt 56.

28 Np. w rozporządzeniu brukselskim I bis.

29 Wraz z możliwością zadania pytania prejudycjalnego.

30 Wyrok TS z 16.07.2015 r., C-681/13, *Diageo Brands BV* przeciwko *Simiramida-04 EOOD*, EU:C:2015:471, pkt 63 – dalej wyrok C-681/13, *Diageo Brands*. Jednostki są zatem „zobowiązane do wykorzystania wszystkich dostępnych środków odwoławczych przewidzianych w prawie państwa członkowskiego pochodzenia orzeczenia, a nie mogą się powoływać na naruszenie porządku publicznego jako przesłanki odmowy uznania orzeczenia” (pkt 64).

31 Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z 9.03.2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym (Dz.Urz. UE L 65, s. 1) – dalej dyrektywa 2016/343.

32 Wyrok TS z 17.12.2020 r., C-416/20 PPU, TR, EU:C:2020:1042.

33 X. Groussot, J. Hettne, G.T. Petursson, *General Principles and the Many Faces of Coherence: Between Law and Ideology in the European Union*, „Lund University Legal Research Paper Series” 2016/1, s. 20 i 23.

34 Podobnie jak np. na zasadzie pierwszeństwa prawa Unii.

35 Wyrok TS z 21.12.2011 r., sprawy połączone C-411/10 i C-493/10, N.S. przeciwko *Secretary of State for the Home Department i M.E. i in. przeciwko Refugee Applications Commissioner, Minister for Justice, Equality and Law Reform*, EU:C:2011:865, pkt 78, 79 i 83.

36 Opinia TS z 18.12.2014 r., 2/13 (przystąpienie Unii do EKPC), EU:C:2014:2454, pkt 191 – dalej opinia 2/13; wyroki TS: z 10.11.2016 r., C-452/16 PPU, *Openbaar Ministerie* przeciwko *Krzysztofowi Markowi Poltorakowi*, EU:C:2016:858, pkt 26; z 25.07.2018 r., C-216/18 PPU, *Minister for Justice and Equality*, EU:C:2018:586, pkt 36 – dalej wyrok C-216/18 PPU, LM. Zasada ta dotyczy każdej dziedziny objętej zakresem stosowania prawa Unii. Por. opinia 1/17, pkt 128.

37 Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm. – dalej EKPC.

38 Opinia 2/13, pkt 192.

39 Chociaż należy podkreślić, że obowiązek ten nie jest ograniczony do EPS. TS podkreśla, że: „Państwa członkowskie mają bowiem, w każdej dziedzinie objętej zakresem stosowania prawa Unii, obowiązek poszanowania zasady wzajemnego zaufania” – opinia 1/17, pkt 128.

40 A. Frąckowiak-Adamska, *Granice wzajemnego zaufania w Przestrzeni Wolności, Bezpieczeństwa i Sprawiedliwości*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2014/2, s. 4–19.

41 Tak TS w wyroku z 22.12.2010 r., C-491/10 PPU, *Joseba Andoni Aguirre Zarraga* przeciwko *Simone Pelz*, EU:C:2010:828, odnoszącym się do uznawania orzeczeń dotyczących uprowadzenia dziecka oraz rzecznik generalny Bot w opinii z 3.03.2016 r., sprawy połączone C-404/15 i C-659/15 PPU, *Pál Aranyosi i Robert Căldăraru* przeciwko *Generalstaatsanwaltschaft Bremen*, EU:C:2016:140.

okolicznościach” możliwość ograniczenia zasad wzajemnego uznawania i zaufania⁴². Domniemanie poszanowania praw podstawowych może być wzruszone w razie zaistnienia systemowych problemów z zapewnieniem zakazu niehumanitarnego lub poniżającego traktowania lub istoty prawa do rzetelnego procesu⁴³ w danym państwie członkowskim. W takiej sytuacji dozwolone jest dokonywanie przez inne państwa Unii kontroli ich rzeczywistego przestrzegania oraz odmówienie współpracy w razie stwierdzenia rzeczywistego ryzyka dla osoby, która ma być przekazana. Badanie to ogranicza się jednak do indywidualnych przypadków i nawet systemowe naruszenie niezawisłości sądownictwa w państwie członkowskim nie powoduje ogólnego zawieszenia współpracy z danym państwem, dopóki nie zostanie podjęta jednomyślnie taka decyzja przez przedstawicieli innych państw członkowskich⁴⁴.

2.4. Wzajemne zaufanie

U podstaw zasad wzajemnego uznawania i zaufania leży **wzajemne zaufanie między państwami członkowskimi**. Wszystkie akty unijne przewidujące wzajemne uznawanie orzeczeń w sprawach cywilnych⁴⁵ i karnych⁴⁶ oparte są na takim wzajemnym zaufaniu, którym „państwa członkowskie obdarzają wzajemnie swoje systemy prawne i swoje organy sądowe”⁴⁷. **Zaufanie to można rozpatrywać w dwóch wymiarach: rzeczywistym i uogólnionym**. W tym pierwszym można by analizować, czy ufają sobie wzajemnie obywatele, sądy i rządy państw członkowskich – na swoich poziomach (obywatele obywatelom, sądy sądom) lub krzyżowo (obywatele jednego państwa sądom innego itd.). To analizy socjologiczne, które nie będą tutaj przedmiotem dalszych rozważań, ale z pewnością można stwierdzić, że zaufanie takie nie jest pełne i zmienne w czasie. Poziom rzeczywistego wzajemnego zaufania ma również znaczenie dla skuteczności współpracy sądowej. Im wyższy, tym współpraca jest sprawniejsza. Badania wykazały na przykład, że organy sądowe w Wielkiej Brytanii i Irlandii traktują bardziej przychylnie państwa członkowskie o silniejszej praworządności lub lepszych wynikach w dziedzinie praw człowieka, co znacząco wpływa na odsetek wydań⁴⁸. Ten rzeczywisty poziom zaufania nie przekłada się jednak wprost na treść aktów prawnych.

Czy jest większy, czy mniejszy, akty prawne są stosowane w takiej postaci, w jakiej obowiązują, i ich zakres czy sposób zastosowania nie jest (oficjalnie) zmieniony.

Drugi wymiar zaufania można by określić mianem uogólnionego. **Zaufanie to jest wyrażone przez fakt bycia z danym państwem w jednej ściśle zintegrowanej wspólnocie opartej na wspólnych wartościach** (zob. punkt 2.5 poniżej) i nieużywanie mechanizmów doprowadzających do zawieszenia lub wręcz wykluczenia państwa z tej wspólnoty. Jest to zatem zaufanie założone (oparte na jednorazowej weryfikacji w momencie wejścia do organizacji) i niezależne od aktualnego rzeczywistego stanu przestrzegania wartości unijnych. Wiele reguł prawnych służących zaawansowanemu uznawaniu orzeczeń w EPS, ograniczających znacząco swobodę państw w tym zakresie w porównaniu z rozwiązaniami stosowanymi w zwykłych stosunkach między państwami⁴⁹, jest uzasadniane właśnie istnieniem wysokiego poziomu zaufania między państwami członkowskimi. Obniżenie tego poziomu nie przekłada się jednak na rezygnację z nich. Według orzecznictwa TS jedynie stwierdzenie naruszenia wartości unijnych w trybie art. 7 Traktatu o Unii Europejskiej⁵⁰ mogłoby mieć wpływ na zredukowanie tego zaufania i ograniczenie opartych na nim mechanizmów.

2.5. Domniemanie, że państwa dzielą wartości wymienione w art. 2 TUE

U podstaw EPS, ale i całej integracji unijnej, leży **założenie, że państwa dzielą pewne wartości wymienione w art. 2 TUE**, w tym demokracji, państwa prawnego i praw człowieka⁵¹. Jak wskazuje TS, założenie to „oznacza i uzasadnia istnienie **wzajemnego zaufania** między państwami członkowskimi, że wartości te będą uznawane i że zatem prawo Unii, które wprowadza je w życie, będzie przestrzegane [podkr. – aut.]”⁵². **Założenie, że państwa przestrzegają wartości wymienionych w art. 2 TUE jest weryfikowane podczas przystępowania państwa do Unii. Natomiast kontrola aktualności tego założenia wobec państwa będącego już członkiem tej wspólnoty jest dopiero w fazie rozwoju**. Początkowo brak było mechanizmów weryfikacji i ewentualnych sankcji, jednak mając na względzie potencjalne rozszerzenie ówczesnej Wspólnoty o dużą grupę państw postkomunistycznych, Traktatem z Amsterdamu z 1997 r.⁵³ wprowadzono mechanizm politycznej kontroli przestrzegania

42 Wyrok w sprawach połączonych C-404/15 i C-659/15 PPU, Aranyosi i Căldăraru, pkt 82.

43 Wyrok C-216/18 PPU, LM.

44 Na podstawie art. 7 ust. 2 i 3 TUE.

45 Wyrok C-681/13, Diageo Brands, pkt 63. Por. też motyw 21 rozporządzenia Rady (WE) nr 2201/2003 z 27.11.2003 r. dotyczącego jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylającego rozporządzenie (WE) nr 1347/2000 (Dz.Urz. UE L 338, s. 1) czy wyrok TS z 26.04.2012 r., C-92/12, PPU, Health Service Executive przeciwko S.C. i A.C., EU:C:2012:255, pkt 102.

46 Np. motyw 10 decyzji 2002/584/WSiSW: „Mechanizm europejskiego nakazu aresztowania opiera się na wysokim stopniu zaufania w stosunkach między państwami członkowskimi”.

47 Wyrok C-681/13, Diageo Brands, pkt 63; TS stwierdził, że pozwala to „uznać, że w przypadku błędnego zastosowania prawa krajowego lub prawa Unii system środków odwoławczych istniejący w każdym państwie członkowskim, uzupełniony mechanizmem odesłania prejudycjalnego przewidzianego w art. 267 TFUE, stanowi dla jednostek wystarczające zabezpieczenie”.

48 A. Efrat, *Assessing mutual trust among EU members: evidence from the European Arrest Warrant*, „Journal of European Public Policy” 2019/5, s. 656.

49 Por. pkt 2.2 opracowania.

50 Wersja skonsolidowana Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 13 – dalej TUE.

51 Opinia 2/13, pkt 168: „Taka konstrukcja prawna opiera się na zasadniczym założeniu, zgodnie z którym każde państwo członkowskie dzieli z wszystkimi innymi państwami członkowskimi – i uznaje, że państwa te dzielą z nim – szereg wspólnych wartości, na których opiera się Unia, jak sprecyzowano w art. 2 TUE [podkr. – aut.]”. Por. też wyrok C-327/18 PPU, RO, pkt 34: „jak wynika z art. 2 TUE, prawo Unii opiera się na zasadniczym założeniu, zgodnie z którym każde państwo członkowskie dzieli z wszystkimi innymi państwami członkowskimi – i przyjmuje, że państwa te dzielą z nim – szereg wspólnych wartości, na których opiera się Unia. Założenie to oznacza i uzasadnia istnienie wzajemnego zaufania między państwami członkowskimi, że wartości te będą uznawane i że zatem prawo Unii, które wprowadza je w życie, będzie przestrzegane”.

52 Opinia 2/13, pkt 168; wyrok C-327/18 PPU, RO, pkt 34; wyrok TS z 6.03.2018 r., C-284/16, Slovenske Republike przeciwko Achmea BV, EU:C:2018:158, pkt 34; wyrok C-216/18 PPU, LM, pkt 35.

53 Traktat z Amsterdamu zmieniający Traktat o Unii Europejskiej, Traktaty ustanawiające Wspólnotę Europejską i niektóre związane z nimi akty (Dz.U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/31).

wartości z art. 2 TUE (art. 7 TUE)⁵⁴. Po raz pierwszy w historii złożono wnioski o wszczęcie tego postępowania w 2017 r. przeciwko Polsce (za reformy powodujące ograniczanie niezawisłości sądownictwa) oraz w 2020 r. przeciwko Węgrom (za naruszenie wartości unijnych w 12 obszarach). Ponadto od 2018 r. zaczęto wykorzystywać również sądowe mechanizmy ochrony praworządności⁵⁵. Trybunał opiera się w tych sprawach na art. 19 TUE, wskazując przy tym, że skonkretyzowano w nim afirmowaną w art. 2 TUE wartość państwa prawnego⁵⁶.

Oprócz fundamentalnego założenia, że państwa podzielają wartości z art. 2 TUE, w aktach prawnych i orzecznictwie można odnaleźć kilka dalszych powodów uzasadniających założenie istnienia wzajemnego zaufania. Trybunał Sprawiedliwości przypomina, że państwa są zobowiązane, „między innymi zgodnie z zasadą lojalnej współpracy wyrażoną w art. 4 ust. 3 akapit pierwszy TUE – zapewnić na swym terytorium stosowanie i poszanowanie prawa Unii”⁵⁷. Ponadto państwa mają obowiązek przestrzegania praw podstawowych i podstawowych zasad prawa, tak jak ustanowione są one w art. 6 TUE⁵⁸. Naruszenie tych obowiązków stanowi naruszenie prawa unijnego, ale nie uzasadnia zdaniem TS obalenia zasady wzajemnego zaufania i nie stanowi powodu odmowy uznawania orzeczenia.

Natomiast elementem niezbędnym dla istnienia takiego zaufania nie jest (a w każdym bądź razie nie była podczas przyjmowania ENA) harmonizacja praw proceduralnych⁵⁹. W przypadku postępowań cywilnych nie nastąpiła ona do chwili obecnej, w przypadku spraw karnych przyjęto zaś wiele wspólnych minimalnych zasad umacniających prawa procesowe osób podejrzanych lub oskarżonych w postępowaniu karnym, co miało służyć zwiększeniu wzajemnego zaufania⁶⁰. Nastąpiło to jednak dopiero po kilku latach stosowania ENA.

54 Mechanizm ten był następnie uzupełniany przez Traktat z Nicei zmieniający Traktat o Unii Europejskiej, Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską oraz niektóre związane z nimi akty prawne (Dz.Urz. WE z 2001 r. C 80, s. 1) poprzez dodanie wstępnego, prewencyjnego elementu oraz przez Komunikat Komisji Europejskiej wprowadzający procedurę wstępnego dialogu z państwem w celu zapobieżenia nasilaniu się systemowego zagrożenia dla państwa prawnego – por. D. Kochenov, *A Commentary on a Much Talked-About ‘Dead’ Provision [w:] Defending Checks and Balances in EU Member States. Taking Stock of Europe’s Actions*, red. M. Schmidt, Berlin 2021, s. 133–137. Szerzej na temat ewolucji mechanizmów ochrony praworządności w UE zob. L. Pech, *The Rule of Law in the EU: The Evolution of the Treaty Framework and Rule of Law Toolbox*, „RECONNECT Working Paper” 2020/7, s. 5–33.

55 Po okresie długiego wahania Komisja zdecydowała się na użycie skargi z art. 258 TFUE wobec wybranych naruszeń niezależności i niezawisłości sędziowskiej w Polsce. Dodatkowo niektóre kwestie są rozważane przez TS w ramach postępowań prejudycjalnych.

56 Wyrok TS z 27.02.2018 r., C-64/16, Associação Sindical dos Juizes Portugueses przeciwko Tribunal de Contas, EU:C:2018:117, pkt 32.

57 Opinia 2/13, pkt 173.

58 Wyrok C-571/17 PPU, Ardic, pkt 89, TS stwierdził, że: „Obowiązek taki wzmacnia właśnie wysoki stopień zaufania” (pkt 90).

59 Mimo przeciwnych deklaracji w niektórych aktach prawa pochodnego, por. motyw 5 decyzji ramowej Rady 2008/909/WSiSW z 27.11.2008 r. o stosowaniu zasady wzajemnego uznawania do wyroków skazujących na karę pozbawienia wolności lub inny środek polegający na pozbawieniu wolności – w celu wykonania tych wyroków w Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE L 327, s. 27) stwierdzający, że: „Prawa proceduralne w postępowaniach karnych stanowią kluczowy element zapewniający wzajemne zaufanie pomiędzy państwami członkowskimi w zakresie współpracy sądowej”.

60 W latach 2010–2016 przyjęto tzw. sześciopak praw proceduralnych, na który składają się: dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/64/UE z 20.10.2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i tłumaczenia pisemnego w postępowaniu karnym (Dz.Urz. UE L 280, s. 1), dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z 22.05.2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym (Dz.Urz. UE L 142, s. 1),

Podsumowując, można stwierdzić, że wzajemne zaufanie oparte jest na założeniach, które mogą zostać obalone jedynie w drodze politycznej decyzji przyjętej na podstawie art. 7 TUE przez Radę i Radę Europejską.

3. Wzajemne zaufanie w zakresie współpracy sądowej w różnych fazach brexitu

Brexit nie był zjawiskiem nagłym, lecz rozciągnął się w czasie na sześć lat⁶¹ i przebiegał w trzech fazach. Pierwsza faza to okres od podjęcia decyzji o opuszczeniu Unii (ewentualnie jej notyfikacji) do momentu opuszczenia (31.01.2020 r.). Druga – okres przejściowy (od 1.02–31.12.2020 r.), w którym na podstawie umowy o wystąpieniu (umowa brexitowa⁶²) co do zasady prawo unijne było stosowane w Zjednoczonym Królestwie i państwo to było traktowane jak państwo członkowskie (z wyjątkiem pewnych ograniczeń instytucjonalnych, np. braku przedstawicieli w instytucjach unijnych)⁶³. Trzecia faza to stosunki między Unią a Zjednoczonym Królestwem po zakończeniu okresu przejściowego, czyli od 1.01.2021 r., gdy państwo to jest już państwem trzecim. Relacje między Zjednoczonym Królestwem a Unią określone są w umowie międzynarodowej (umowie o handlu i współpracy, TCA⁶⁴). W kwestiach nieuregulowanych tą umową stosowane jest prawo krajowe uzupełnione umowami międzynarodowymi, jeśli obowiązują w stosunkach między danym państwem członkowskim a Zjednoczonym Królestwem.

3.1. Pierwsza faza – do momentu formalnego wystąpienia Zjednoczonego Królestwa z Unii – pełne wzajemne zaufanie

Choć początków pierwszej fazy brexitu można upatrywać w referendum, w którym podjęto decyzję o opuszczeniu Unii Europejskiej (23.06.2016 r.), z prawnego punktu widzenia istotniejsza jest data notyfikowania na podstawie art. 50 TUE takiego zamiaru przez rząd brytyjski przewodniczącemu Rady Europejskiej, czyli 29.03.2017 r. Wątpliwości nie ma co do daty końcowej tej fazy, która ostatecznie przypadła na 31.01.2020 r. Podstawowe pytanie dla współpracy sądowej

dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z 22.10.2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności (Dz.Urz. UE L 294, s. 1), dyrektywa 2016/343, dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1919 z 26.10.2016 r. w sprawie pomocy prawnej z urzędu dla podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym oraz dla osób, których dotyczy wnioski w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania (Dz.Urz. UE L 297, s. 1) oraz dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/800 z 11.05.2016 r. w sprawie gwarancji procesowych dla dzieci będących podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym (Dz.Urz. UE L 132, s. 1).

61 Na temat genezy brexitu analizowanej z perspektywy współpracy sądowej w sprawach cywilnych por. S. Majkowska-Szulc, *Konsekwencje brexitu w dziedzinie prawa prywatnego międzynarodowego*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2020, t. 27, s. 139–143.

62 Umowa o wystąpieniu Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej z Unii Europejskiej i Europejskiej Wspólnoty Energii Atomowej (Dz.Urz. UE L 29, s. 7) – dalej umowa brexitowa.

63 Zgodnie z art. 127(1) i (6) umowy brexitowej.

64 Umowa o handlu i współpracy między Unią Europejską i Europejską Wspólnotą Energii Atomowej, z jednej strony, a Zjednoczonym Królestwem Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, z drugiej strony (Dz.Urz. UE L 149 z 2021 r., s. 10).

w sprawach cywilnych i karnych w pierwszej fazie brexitu brzmiało: czy złożenie przez Zjednoczone Królestwo notyfikacji na podstawie art. 50 TUE rzutuje na wzajemne zaufanie w stosunkach z tym państwem? Pytanie prejudycjalne o tej treści w kontekście przekazywania osób na podstawie ENA zadał irlandzki sąd w sprawie C-327/18 PPU, RO. Podniósł on, że jeśli RO zostanie przekazany, to jest wysoce prawdopodobne, iż po dacie wystąpienia będzie on przebywał w zakładzie karnym w Zjednoczonym Królestwie. Sąd wskazał również, że o ile jest możliwe, że Unia i Zjednoczone Królestwo zawrą umowę lub umowy regulujące tę dziedzinę współpracy, o tyle nie jest to pewne i nie jest znany charakter ewentualnie przyjętych tam regulacji. Sam RO w tym kontekście podnosił, że ze względu na tę niepewność nie można zagwarantować, iż prawa przysługujące mu na podstawie prawa Unii będą mogły być w praktyce wykonywane⁶⁵. Zdaniem RO zasada wzajemnego zaufania, na której jest oparte wzajemne uznawanie, została w nieodwracalny sposób naruszona w wyniku tej notyfikacji na tyle, że przekazanie uregulowane w decyzji ramowej o ENA nie powinno zostać wykonane⁶⁶.

Trybunał Sprawiedliwości rozważał, czy sąd irlandzki powinien odmówić wykonania ENA lub zawiesić jego wykonanie w oczekiwaniu na większą jasność co do systemu prawnego, który będzie obowiązywać w Zjednoczonym Królestwie po jego wystąpieniu z Unii. Idąc za propozycją rzecznika generalnego Macieja Szpunara, przesądził, że notyfikacja nie skutkuje zawieszeniem stosowania prawa Unii w państwie zamierzającym wystąpić, a zatem przepisy decyzji ramowej o ENA i zasady wzajemnego zaufania i wzajemnego uznawania pozostają w pełni w mocy we wspomnianym państwie członkowskim aż do jego faktycznego wystąpienia z Unii⁶⁷. Sam fakt notyfikacji przez państwo członkowskie jego zamiaru wystąpienia z Unii Europejskiej nie stanowi zatem wyjątkowej okoliczności, która mogłaby uzasadnić odmowę wykonania ENA wydanego przez to państwo członkowskie. Sąd wykonujący ENA musi jednak ustalić, po konkretnej i dokładnej ocenie danego przypadku, czy istnieją poważne i sprawdzone podstawy, aby uznać, że w konsekwencji wystąpienia przez wydające nakaz państwo członkowskie z UE osoba, której dotyczy ENA, będzie narażona na ryzyko pozbawienia jej praw uznanych w Karcie oraz w decyzji ramowej o ENA⁶⁸. Ponadto TS zauważył, że Zjednoczone Królestwo jest (i będzie po wystąpieniu) stroną EKPC i Europejskiej konwencji o ekstradycji z 13.12.1957 r.⁶⁹ oraz inkorporowało prawa

z nich wynikające do porządku krajowego. Można zatem przyjąć domniemanie, że prawa te będą nadal chronione⁷⁰.

3.2. Druga faza – okres przejściowy (1.02.–31.12.2020 r.) – utrzymane wzajemne zaufanie

Z końcem 31.01.2020 r. Zjednoczone Królestwo wystąpiło z Unii, a zatem przestało być związane prawem unijnym na podstawie faktu bycia państwem członkowskim⁷¹. Stosowanie tego prawa w drugiej fazie miało inną podstawę prawną – umowę międzynarodową w postaci umowy brexitowej z 17.10.2019 r., która weszła w życie 1.02.2020 r. W umowie tej w części III, tytuł V nosi nazwę „Trwająca współpraca policyjna i wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych”⁷², a tytuł VI poświęcony jest „Trwającej współpracy sądowej w sprawach cywilnych i handlowych”⁷³. Zasadniczo utrzymane zostało stosowanie unijnych aktów prawnych z zakresu tych dziedzin w stosunkach ze Zjednoczonym Królestwem w okresie przejściowym. Na mocy umowy o wystąpieniu mogą być one stosowane nawet po jego zakończeniu, jeśli zdarzenie relewantne z punktu widzenia danego aktu (jak zawarcie umowy cywilnej czy wszczęcie postępowania sądowego) miały miejsce w czasie okresu przejściowego.

Przykładowo, jeśli chodzi o prawo właściwe w odniesieniu do stosunków umownych i pozaumownych w Zjednoczonym Królestwie, rozporządzenie 593/2008⁷⁴ ma zastosowanie do umów zawartych przed zakończeniem okresu przejściowego, a rozporządzenie 864/2007⁷⁵ do zdarzeń powodujących szkodę, które miały miejsce przed zakończeniem okresu przejściowego⁷⁶. W kwestii jurysdykcji w Zjednoczonym Królestwie, jak również w państwach członkowskich, w sytuacjach obejmujących Zjednoczone Królestwo, w odniesieniu do postępowań sądowych wszczętych przed zakończeniem okresu przejściowego oraz w odniesieniu do postępowań lub spraw pozostających w związku z takim postępowaniem sądowym zastosowanie mają przepisy dotyczące jurysdykcji (włączając w to *lis pendens*) zawarte w rozporządzeniach brukselskim I bis, brukselskim II bis⁷⁷, o alimentach⁷⁸ oraz innych wskazanych⁷⁹. Odnośnie do uznawania i wykonywania orzeczeń przewidziano, że rozporządzenia brukselskie I bis, II bis oraz o alimentach mają zastosowanie do uznawania i wykonywania wyroków wydanych w postępowaniach sądowych wszczętych przed zakończeniem okresu przejściowego⁸⁰.

70 Wyrok C-327/18 PPU, RO, pkt 61.

71 Artykuł 50 ust. 3 TUE: „Traktaty przestają mieć zastosowanie do tego Państwa od dnia wejścia w życie umowy o wystąpieniu [...]”.

72 Art. 62–65 umowy brexitowej.

73 Art. 66–69 umowy brexitowej.

74 Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 593/2008 z 17.06.2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I) (Dz.Urz. UE L 177, s. 6).

75 Rozporządzenie (WE) nr 864/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z 11.07.2007 r. dotyczące prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych („Rzym II”) (Dz.Urz. UE L 199, s. 40).

76 Art. 66 umowy brexitowej.

77 Rozporządzenie Rady (WE) nr 2201/2003 z 27.11.2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000 (Dz.Urz. UE L 338, s. 1).

78 Rozporządzenie Rady (WE) nr 4/2009 z 18.12.2008 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych (Dz.Urz. UE L 7, s. 1).

79 Art. 67 ust. 1 umowy brexitowej.

80 Akty te mają również zastosowanie w odniesieniu do dokumentów urzędowych, oficjalnie sporządzonych lub zarejestrowanych, jak również do ugód sądowych zatwierdzonych lub zawartych przed zakończeniem okresu przejściowego.

65 RO wyróżnił cztery takie kwestie prawa Unii: prawo do zaliczenia okresu osadzenia w państwie członkowskim wykonania nakazu, o którym mowa w art. 26 decyzji ramowej 2002/584/WSiSW; tzw. zasadę „specjalności”, o której mowa w art. 27 tego aktu; prawo ograniczające dalsze przekazanie lub ekstradycję, o którym mowa w art. 28 tego aktu, oraz poszanowanie praw podstawowych osoby przekazanej zgodnie z Kartą praw podstawowych Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 389) – zob. wyrok C-327/18 PPU, RO, pkt 24.

66 Wyrok C-327/18 PPU, RO, pkt 43.

67 Wyrok C-327/18 PPU, RO, pkt 45. Potwierdzone następnie w wyroku TS z 10.12.2018 r., C-621/18, Andy Wightman i in., przeciwko Secretary of State for Exiting the European Union, EU:C:2018:999, pkt 59, w którym stwierdzono, że notyfikacja zamiaru wystąpienia nie przerywa ani nie zmienia statusu państwa członkowskiego Unii, oraz w wyroku TS z 23.01.2019 r., C-661/17, M.A. i in. przeciwko The International Protection Appeals Tribunal i in., EU:C:2019:53, pkt 54.

68 Wyrok C-327/18 PPU, RO, pkt 49. Chodzi o prawa wynikające zasadniczo z art. 26–28 decyzji ramowej 2002/584/WSiSW, na które powoływał się RO.

69 Dz.U. z 1994 r. Nr 70, poz. 307 ze zm.

3.3. Trzecia faza – po zakończeniu okresu przejściowego

Po zakończeniu okresu przejściowego niektóre stosunki między podmiotami ze Zjednoczonego Królestwa oraz z państw członkowskich Unii są wciąż regulowane prawem unijnym na mocy umowy brexitowej⁸¹. Jak wskazano w pkt 1.2, na przykład jeśli postępowanie sądowe w sprawie cywilnej regulowanej rozporządzeniem brukselskim I bis zostało wszczęte przed zakończeniem okresu przejściowego, to wyrok będzie uznany na podstawie tego rozporządzenia, nawet jeśli zostanie wydany dopiero kilka lat po zakończeniu okresu przejściowego. Państwa są zobowiązane również wykonywać na podstawie decyzji ramowej o ENA po upływie okresu przejściowego ENA, w przypadku gdy poszukiwana osoba została aresztowana przed końcem tego okresu⁸². Dotyczy to jednak zamkniętej ilości spraw i jest rozwiązaniem intertemporalnym.

Podstawowe znaczenie ma kształt relacji między Zjednoczonym Królestwem a państwami Unii dla nowych spraw. Negocjacje co do umowy regulującej przyszłe stosunki Zjednoczonego Królestwa z Unią trwały długi czas⁸³ i do ostatniej chwili nie było pewne, czy zostanie ona podpisana. Jednak w przeddzień zakończenia okresu przejściowego, 30.12.2020 r., Unia Europejska i Zjednoczone Królestwo podpisały umowę o handlu i współpracy⁸⁴ (*Trade and Cooperation Agreement – TCA*)⁸⁵. Ogólnym celem tej umowy jest „ustanowienie podstaw dla szeroko zakrojonych stosunków między stronami, w obszarze dobrobytu i dobrego sąsiedztwa, charakteryzującego się bliskimi i pokojowymi stosunkami opartymi na współpracy, z poszanowaniem autonomii i suwerenności stron”⁸⁶.

Ta licząca 2539 stron⁸⁷ umowa zawiera regulacje dotyczące współpracy sądowej w sprawach karnych, ale – wbrew przewidywaniom – nie zawiera regulacji dotyczących współpracy sądów w sprawach cywilnych.

3.3.1. Współpraca sądów w sprawach cywilnych – brak wzajemnego zaufania

We wszystkich kwestiach nieobjętych TCA Zjednoczone Królestwo jest traktowane jak zwykle państwo trzecie, co oznacza, że nie obowiązują wobec niego żadne preferencyjne uregulowania w stosunkach z państwami członkowskim. W związku z tym w obszarach zaliczanych do współpracy sądowej w sprawach cywilnych nie ma aktualnie mowy o żadnym szczególnym zaufaniu między państwami Unii a Zjednoczonym Królestwem. Kwestie jurysdykcji i uznawania orzeczeń w sprawach cywilnych regulowane są w tym przypadku przez wielostronne umowy międzynarodowe (zwłaszcza Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego)⁸⁸, o ile zarówno Zjednoczone Królestwo, jak i dane państwo unijne są ich stronami; przez tzw. stare (sprzed przyjęcia aktów unijnych) umowy dwustronne⁸⁹ oraz prawo krajowe obydwu państw. Co do tego ostatniego należy zauważyć, że Zjednoczone Królestwo inkorporowało treść niektórych rozporządzeń dotyczących prawa właściwego, jurysdykcji i uznawania orzeczeń do swojego porządku prawnego na mocy European Union (Withdrawal) Act 2018⁹⁰.

Próbą przywrócenia ułatwionego uznawania orzeczeń w niektórych⁹¹ sprawach cywilnych było podjęcie starań przez Zjednoczone Królestwo o przystąpienie do konwencji lugańskiej II⁹². Zadeklarowało ono chęć stania się stroną tej umowy jako państwo trzecie – nienależące do Unii ani Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu. Procedura przystąpienia takiego państwa regulowana jest w art. 72 konwencji lugańskiej II, w myśl której państwo pragnące stać się stroną konwencji, przekazuje depozytariuszowi m.in. informacje dotyczące swojego systemu sądowego, w tym informacje na temat trybu powoływania i niezawisłości sędziów, swojego prawa wewnętrznego w zakresie postępowania cywilnego i wykonywania orzeczeń oraz swojego prawa międzynarodowego prywatnego w zakresie dotyczącym postępowania cywilnego. Państwo jest zaproszone do przystąpienia do konwencji dopiero po uzyskaniu jednomyślnej zgody umawiających się stron, która powinna być wyrażona najpóźniej w ciągu jednego

81 Por. zawiadomienie dla zainteresowanych stron dotyczące wystąpienia Zjednoczonego Królestwa z UE oraz przepisów UE w dziedzinie wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych i prawa prywatnego międzynarodowego, opublikowane 18.01.2019 r., zaktualizowane 27.08.2020 r., dostępne na stronie https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/civil_justice_pl_0.pdf.

82 Art. 62 ust. 1 lit. b i art. 185 ak. 4 umowy brexitowej. Natomiast ENA wydane przed końcem okresu przejściowego, w przypadku gdy osoba poszukiwana nie została aresztowana w celu wykonania nakazu przed zakończeniem tego okresu, są wykonywane na podstawie przepisów dotyczących wydawania osób, przewidzianych w tytule VII w części trzeciej TCA – art. 632 TCA.

83 Analiza pozycji negocjacyjnych obydwu stron – por. S. Peers, *Justice and Home Affairs in the future UK/EU relationship: analysis of the negotiation positions*, 28.02.2020 r., <http://eulawanalysis.blogspot.com/2020/02/> (dostęp: 29.04.2022 r.).

84 Umowa o handlu i współpracy między Unią Europejską i europejską Wspólnotą Energii Atomowej, z jednej strony, a Zjednoczonym Królestwem Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, z drugiej strony (Dz.Urz. UE L 149 z 2021 r., s. 10) – dalej TCA.

85 Wraz z nią podpisano Umowę między Unią Europejską a Zjednoczonym Królestwem Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej w sprawie procedur bezpieczeństwa na potrzeby wymiany i ochrony informacji niejawnych (Dz.Urz. UE L 149 z 2021 r., s. 2540) oraz Umowę między Rządem Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej a Europejską Wspólnotą Energii Atomowej o współpracy w zakresie bezpiecznego i pokojowego wykorzystania energii jądrowej (Dz.Urz. UE L 150 z 2021 r., s. 1).

86 Wyrok C-479/21 PPU, SN, pkt 67.

87 783 artykuły oraz załączniki.

88 Umowy te wymienia P. Beaumont, *Some reflections on the way ahead for UK private international law after Brexit*, „Journal of Private International Law” 2021/1, s. 1–17.

89 Przyjęcie nowych dwustronnych umów w zakresie regulowanym prawem unijnym jest w świetle opinii TS 1/03 z 7.02.2006 r. w sprawie kompetencji Wspólnoty do zawarcia nowej konwencji z Lugano o jurysdykcji i uznawaniu orzeczeń sądowych oraz ich wykonywaniu w sprawach cywilnych i handlowych (EU:C:2006:81) wyłączone bez zgody Unii, gdyż ma ona w tym zakresie wyłączne kompetencje.

90 Oraz innych ustaw: the Civil Jurisdiction and Judgments (Amendment) (EU Exit) Regulations oraz Law Applicable to Contractual Obligations and Non-Contractual Obligations (Amendment etc) (EU Exit) Regulations, SI 2019/834.

91 Nawet gdyby Zjednoczone Królestwo przystąpiło do konwencji lugańskiej II, to umowa ta ogranicza się do kwestii regulowanych rozporządzeniem brukselskim I (została podpisana przed przyjęciem rozporządzenia brukselskiego I bis). Nie dotyczy też materii regulowanych innymi rozporządzeniami, w tym dotyczących spraw rodzinnych (rozporządzenie brukselskie II bis). W tym zakresie, jeśli Zjednoczone Królestwo chciałoby korzystać z ułatwionego uznawania orzeczeń, powinno podpisać umowę z Unią.

92 Konwencja o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.Urz. UE L 339 z 2007 r., s. 3) – dalej konwencja lugańska II.

roku od przekazania stosownego wezwania przez depozytariusza. W dniu 8.04.2020 r. Zjednoczone Królestwo złożyło wnioski o przystąpienie do konwencji lugańskiej II jako samodzielna strona. Swoje poparcie zadeklarowały państwa EFTA (Szwajcaria, Norwegia i Islandia)⁹³. Mimo że przystąpienie przez Zjednoczone Królestwo do tej konwencji oceniano jako wysoce prawdopodobne⁹⁴, napotkało ono dość niespodziewaną przeszkodę ze strony Unii Europejskiej⁹⁵. Komisja Europejska zarekomendowała Parlamentowi Europejskiemu i Radzie wyrażenie zgody na przystąpienie tego państwa do konwencji. Wskazała, że od 1.01.2021 r. Zjednoczone Królestwo jest państwem trzecim, które zawarło „zwykłą” umowę o wolnym handlu, ułatwiającą handel, ale niezawierającą postanowień dotyczących podstawowych wolności i polityki rynku wewnętrznego. W odniesieniu do państw trzecich spójna polityka Unii Europejskiej polega na promowaniu współpracy w ramach wielostronnych konwencji haskich. Jak zauważyła Komisja: „Konwencja z Lugano z 2007 r. opiera się na wysokim poziomie wzajemnego zaufania między umawiającymi się stronami i stanowi istotną cechę wspólnej przestrzeni sprawiedliwości, współmierną do wysokiego stopnia wzajemnych powiązań gospodarczych w oparciu o stosowanie czterech swobód”. Zdaniem Komisji między Zjednoczonym Królestwem a Unią nie występuje wysoki poziom wzajemnego zaufania w tym zakresie.

Uznawanie orzeczeń między Zjednoczonym Królestwem a państwami UE może być regulowane w przyszłości Konwencją Haską o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń zagranicznych w sprawach cywilnych lub handlowych z 2019 r.⁹⁶, o ile obydwa podmioty się nią zwiążą⁹⁷.

3.3.2. Współpraca sądów w sprawach karnych – zaufanie warunkowe

Współpraca organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych uregulowana jest w części trzeciej TCA⁹⁸. Obejmuje ona wymianę danych DNA, danych dotyczących odcisków palców i danych rejestracyjnych pojazdów; danych dotyczących przelotu pasażera, współpracę w zakresie informacji operacyjnych, współpracę z Eurojustem, przekazywanie osób, wzajemną pomoc, wymianę informacji z rejestrów karnych, przeciwdziałanie praniu brudnych pieniędzy i finansowaniu terroryzmu oraz zabezpieczenie i konfiskatę.

Oceniając, czy współpraca ta oparta jest na wzajemnym zaufaniu i zasadzie wzajemnego zaufania, można zauważyć, że pojęcie zaufania pojawia się w TCA 20 razy, ale

w kontekstach innych niż współpraca w sprawach karnych⁹⁹. Wobec tego należy przyrzeć się bliżej podstawom, na jakich opiera się ta współpraca. Wynikają one jasno z art. 524 TCA, który przewiduje, że: „Współpraca przewidziana w niniejszej części opiera się na długotrwałym poszanowaniu przez Strony i państwa członkowskie demokracji, praworządności oraz ochrony podstawowych praw i wolności jednostki, w tym praw określonych w Powszechnej deklaracji praw człowieka i Europejskiej konwencji praw człowieka, a także na znaczeniu zapewniania w prawie krajowym skuteczności praw i wolności określonych w tej konwencji” [tłum. aut.]¹⁰⁰.

Z jednej strony podkreślone jest przeszłe i teraźniejsze poszanowanie trzech podstawowych wartości: demokracji, praworządności oraz ochrony praw podstawowych, z drugiej, w przypadku tych ostatnich również aktualny stan zapewnienia skuteczności tych praw w porządku krajowym. Wyraźnie wybrzmiewa w tym miejscu teza z orzecznictwa TS w sprawie C-327/18 PPU, RO, oraz w sprawach dotyczących ekstradycji obywatela Unii do państwa trzeciego¹⁰¹, że sam fakt bycia stroną umowy chroniącej prawa człowieka nie jest wystarczający, lecz należy również brać pod uwagę stan zapewnienia przestrzegania tych praw w prawie krajowym. Ponadto art. 525 TCA wskazuje, że współpraca ta opiera się też na długotrwałym zobowiązaniu stron do zapewnienia wysokiego poziomu ochrony danych osobistych. Fakt, że UE i Zjednoczone Królestwo dzielą te wartości, pozwala na przyjęcie modelu współpracy wykraczającego poza klasyczny międzynarodowy.

Współpraca w ramach tytułu III określana jest jednak mianem warunkowej, gdyż przewidziane są aż cztery sposoby ograniczenia lub zakończenia współpracy w razie odpadnięcia warunków będących jej podstawą. Możliwe jest: 1) wypowiedzenie tej części w każdym momencie bez podania przyczyny, 2) natychmiastowe wypowiedzenie ze względu na wypowiedzenie przez Zjednoczone Królestwo EKPC lub protokołów 1, 6 lub 13 do niej, 3) zawieszenie stosowania części III lub poszczególnych jej tytułów w przypadku poważnych i systemowych uchybień jednej ze stron w zakresie ochrony praw podstawowych lub zasady praworządności oraz 4) zaprzestanie stosowania przez Zjednoczone Królestwo odpowiednich postanowień części III

99 Są to: środki sanitarne i fitosanitarne, współpraca w zakresie nadzoru rynku oraz bezpieczeństwa i zgodności produktów żywnościowych, handel cyfrowy; zaufanie do środowiska internetowego i usługa zaufania, bezpieczeństwo lotnicze, cyberbezpieczeństwo.

100 W oficjalnym tłumaczeniu ten przepis brzmi: „Współpraca przewidziana w niniejszej części opiera się na długotrwałym poszanowaniu przez Strony i państwa członkowskie demokracji i praworządności, ochronie praw podstawowych i wolności osób fizycznych, w tym na zasadach określonych w Powszechnej deklaracji praw człowieka i w europejskiej konwencji praw człowieka, oraz skutecznego włączenia do prawa krajowego praw i wolności określonych w tej konwencji”. Nie dość, że występuje niezgodność składni między pierwszym a ostatnim członem („Współpraca przewidziana w niniejszej części opiera się na [...] skutecznego włączenia do prawa krajowego praw i wolności określonych w tej konwencji”, to jeszcze oficjalne polskie tłumaczenie nie oddaje dobrze treści wersji angielskiej.

101 Wyrok TS z 6.09.2016 r., C-182/15, Aleksei Petruhin przeciwko Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūra, EU:C:2016:630, pkt 57: „Istnienie oświadczeń i akceptacja umów międzynarodowych gwarantujących co do zasady poszanowanie praw podstawowych same w sobie nie wystarczają, aby zapewnić właściwą ochronę przed ryzykiem nieodpowiedniego traktowania, gdy z wiarygodnych źródeł znane są praktyki organów – lub praktyki tolerowane przez te organy – ewidentnie niezgodne z zasadami określonymi w europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności [...]”.

93 <https://www.gov.uk/government/news/support-for-the-uks-intent-to-accede-to-the-lugano-convention-2007>.

94 S. Peers, *Justice...*

95 Zob. komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady: *Ocena wniosku Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej o przystąpienie do konwencji lugańskiej*, COM(2021) 222 final.

96 Tekst dostępny na stronie <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=137>.

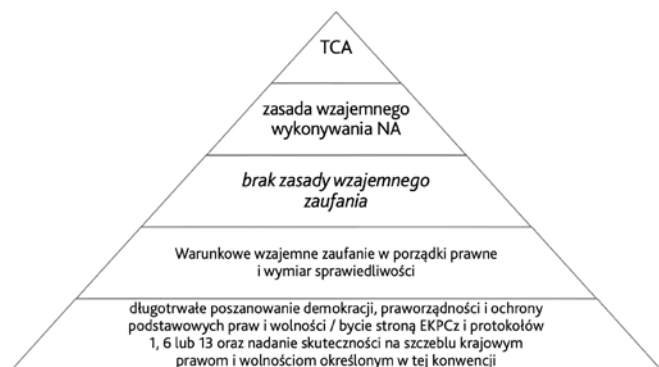
97 F. Garcimartín, G. Saumier, *Explanatory Report on the Convention of 2 July 2019 on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters*, Hague Conference on Private International Law 2020, <https://assets.hcch.net/docs/a1b0b0fc-95b1-4544-935b-b842534a120f.pdf> (dostęp: 29.04.2022 r.).

98 Art. 522–701 TCA.

w odniesieniu do tego państwa członkowskiego, które przestało uczestniczyć w unijnej współpracy w sprawach karnych. Co do wypowiedzenia części III TCA w razie wypowiedzenia przez Zjednoczone Królestwo EKPC, brak automatyzmu (konieczne jest wypowiedzenie przez państwo członkowskie), ale już sam skutek takiego wypowiedzenia jest poważny i szybki.

Warto przyjrzyć się też bliżej przekazywaniu osób na podstawie nakazu aresztowania (tytuł VII – art. 596–632)¹⁰². Naczelną zasadą, na której opiera się ten mechanizm, jest zasada proporcjonalności¹⁰³. Już wstępna analiza wskazuje, że mechanizm nakazu aresztowania TCA jest podobny do ENA, ale jednocześnie różni się od niego w kilku zasadniczych elementach. W nakazie aresztowania TCA występuje wymóg podwójnej karalności, ale może być on zniesiony na zasadzie wzajemności. Ponadto brak w umowie wyrażonego obowiązku wykonania nakazu aresztowania, poza przestępstwami dotyczącymi terroryzmu. Przesłanki odmowy wykonania nakazu aresztowania są prawie takie same jak w przypadku ENA. Umowa TCA przewiduje również przekazywanie własnych obywateli do innego państwa na podstawie nakazu aresztowania, ale z możliwością wyłączenia lub uzależnienia od ściśle określonych warunków. Ponadto przewiduje możliwość wystąpienia przez wykonujący organ sądowy o gwarancje dotyczące traktowania osoby, której dotyczy nakaz, po jej przekazaniu, jeżeli istnieją poważne podstawy, by sądzić, że występuje rzeczywiste ryzyko dla ochrony praw podstawowych osoby, której dotyczy nakaz. W nakazie aresztowania TCA brak zatem tych elementów (lub są one fakultatywne), które opierają się na szczególnie wysokim stopniu zaufania między państwami.

Rys. 2
Konstrukcja współpracy sądowej w sprawach karnych w TCA

102 Ułatwione przekazywanie osób stosowane jest również w relacjach z USA (Umowa o ekstradycji między Unią Europejską a Stanami Zjednoczonymi Ameryki, Dz.Urz. WE L 181 z 2003 r., s. 27) oraz z Islandią i Norwegią (Umowa między Unią Europejską a Republiką Islandii i Królestwem Norwegii w sprawie procedury przekazywania osób pomiędzy państwami członkowskimi Unii Europejskiej a Islandią i Norwegią, Dz.Urz. UE L 292 z 2006 r., s. 2).

103 Art. 597 TCA: „Współpraca w ramach nakazu aresztowania musi być niezbędna i proporcjonalna, uwzględniać prawa osoby, której dotyczy nakaz, i interesy ofiar oraz brać pod uwagę wagę czynu, prawdopodobną karę, która zostałaby nałożona, oraz możliwość wprowadzenia przez państwo łagodniejszych środków przymusu niż przekazanie osoby, której dotyczy nakaz, w szczególności w celu uniknięcia niepotrzebnie długich okresów tymczasowego aresztowania”. Automatyczne korzystanie z mocno ingerującego w życie jednostki oraz drogiego mechanizmu, jakim jest ENA, przez niektóre państwa członkowskie było mocno krytykowane przez Zjednoczone Królestwo, gdy było ono jeszcze państwem członkowskim.

4. Wnioski

Porównanie wewnątrzunijnego reżimu współpracy sądowej z rozwiązaniami przyjętymi w stosunkach ze Zjednoczonym Królestwem pozwala na przyjęcie trzech podstawowych wniosków. Sam fakt notyfikacji zamiaru opuszczenia Unii nie wpływa w żaden sposób na stosowanie wobec tego państwa zasad wzajemnego zaufania i uznawania orzeczeń. Cieszy się ono pełnym zaufaniem do momentu opuszczenia Unii. Specjalne uregulowania zagwarantowały Zjednoczonemu Królestwu zachowanie takiego statusu również w okresie przejściowym. W tym wypadku korzystanie z pełnego zaufania wynikało z uprzedniego statusu państwa członkowskiego i konieczności uzyskania więcej czasu na wynegocjowanie umowy regulującej przyszłe stosunki. Najciekawszym polem badawczym jest regulacja po upływie okresu przejściowego. Odnotować należy wyraźną różnicę między współpracą sądową w sprawach cywilnych a współpracą w sprawach karnych. W tym pierwszym obszarze Zjednoczone Królestwo jest traktowane jak zwykle państwo trzecie. Co więcej, odmowa dopuszczenia do konwencji lugańskiej II sugeruje, że specjalne traktowanie w tym zakresie jest pochodną wspólnego rynku. O ile zatem w stosunkach wewnątrzunijnych zapewnianie uznawania orzeczeń oderwało się od wymogu służenia rynkowi wewnętrznemu (art. 81 ust. 2 TFUE), o tyle w stosunkach z państwami trzecimi to powiązanie jest bardzo wyraźne. Oznaczałoby to, że wzajemne zaufanie tworzy się przez rzeczywistą wspólnotę gospodarczą. Brak takiej wspólnoty nie stoi natomiast na przeszkodzie stosowaniu mechanizmów współpracy w sprawach karnych, opartych na dość wysokim poziomie zaufania. Nie jest to z pewnością poziom tak wysoki jak w Unii (na co wskazuje rezygnacja z pewnych rozwiązań lub ich fakultatywność)¹⁰⁴. Ale wciąż znaleźć można rozwiązania, które nie są powszechnie stosowane w systemach ekstradycji, jak wydawanie własnych obywateli, które jest zasadą w TCA (choć może zostać wyłączone). Uzasadnieniem zaufania w tym zakresie jest rzeczywiste przestrzeganie praw podstawowych. W razie zmiany tej okoliczności możliwe jest niemal natychmiastowe zakończenie współpracy. Zaufanie jest zatem dość wysokie, ale warunkowe.

W tym zakresie rozwiązanie z TCA różni się fundamentalnie od unijnego mechanizmu współpracy opartej na zasadzie wzajemnego zaufania, gdzie nawet najpoważniejsze naruszenia w postaci ograniczania niezawisłości sądownictwa nie mogą prowadzić do zawieszenia współpracy sądowej z tym państwem na podstawie decyzji pojedynczego państwa ani nawet TS. W tym celu konieczne jest podjęcie jednomyślnie decyzji politycznej w Radzie i Radzie Europejskiej.

Bibliografia / References

Beaumont P., *Some reflections on the way ahead for UK private international law after Brexit*, „Journal of Private International Law” 2021/1.

104 Według L. Mancano, *Trust...*, s. 475–514, ponowne wprowadzenie wymogu podwójnej karalności może być postrzegane jako sygnał niezbyt bliskiej zażyłości prawnej między Zjednoczonym Królestwem a UE. To samo dotyczy wyjątku dotyczącego obywatelstwa, który zgodnie z porozumieniem TCA może zostać ponownie wprowadzony przez strony. Jednocześnie zauważa, że większość państw członkowskich odstąpiła od wymogu podwójnej karalności lub zdecydowała się nie wprowadzać zakazu obywatelstwa w takiej czy innej formie.

Brouwer E., *Mutual Trust and the Dublin Regulation: Protection of Fundamental Rights in the EU and the Burden of Proof*, „Utrecht Law Review” 2013/1.

Efrat A., *Assessing mutual trust among EU members: evidence from the European Arrest Warrant*, „Journal of European Public Policy” 2019/5.

Frąckowiak-Adamska A., *Granice wzajemnego zaufania w Przestrzeni Wolności, Bezpieczeństwa i Sprawiedliwości*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2014/2.

Frąckowiak-Adamska A., *Uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach cywilnych w Unii Europejskiej. Ujęcie systemowe*, Warszawa 2018.

Frąckowiak-Adamska A. [w:] *System Prawa Unii Europejskiej*, t. 8, *Współpraca sądowa w sprawach cywilnych, karnych i współpraca policyjna*, red. J. Barcz, Warszawa 2021.

Garcimartín F., Saumier G., *Explanatory Report on the Convention of 2 July 2019 on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters*, Hague Conference on Private International Law 2020, Law 2020, <https://assets.hcch.net/docs/a1b0b0fc-95b1-4544-935b-b842534a120f.pdf> (dostęp: 29.04.2022 r.).

Groussot X., Hettne J., Petursson G.T., *General Principles and the Many Faces of Coherence: Between Law and Ideology in the European Union*, „Lund University Legal Research Paper Series” 2016/1.

Kamarad E., *Znaczenie zasady wzajemnego zaufania w procesie tworzenia przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości*, „Przegląd Zachodni” 2020/1.

Kochenov D., *A Commentary on a Much Talked-About ‘Dead’ Provision [w:] Defending Checks and Balances in EU Member States. Taking Stock of Europe’s Actions*, red. M. Schmidt, Berlin 2021.

Maiani F., Miglionico A., *One principle to rule them all? Anatomy of mutual trust in the law of the Area of Freedom, Security and Justice*, „Common Market Law Review” 2020/1.

Majkowska-Szulc S., *Konsekwencje brexitu w dziedzinie prawa prywatnego międzynarodowego*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2020, t. 27.

Mancano L., *Trust Thy Neighbour? Compliance and Proximity to the EU through the Lens of Extradition*, „Yearbook of European Law” 2021.

Ostropolski T. [w:] *System Prawa Unii Europejskiej*, t. 8, *Współpraca sądowa w sprawach cywilnych, karnych i współpraca policyjna*, red. J. Barcz, Warszawa 2021.

Pech L., *The Rule of Law in the EU: The Evolution of the Treaty Framework and Rule of Law Toolbox*, „RECONNECT Working Paper” 2020/7.

Peers S., *Justice and Home Affairs in the future UK/EU relationship: analysis of the negotiation positions*, 28.02.2020, <http://eulawanalysis.blogspot.com/2020/02/> (dostęp: 29.04.2022 r.).

Willems A., *The Principle of Mutual Trust in EU Criminal Law*, Oxford 2021.

Abstract

dr hab. Agnieszka Frąckowiak-Adamska, professor
of the University of Wrocław

Chair of International and European Law, Faculty of Law,
Administration and Economics, University of Wrocław, Poland
(ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1812-6659>).

Brexit and the Principle of Mutual Trust in the European Judicial Area

Keywords: principle of mutual trust, mutual trust, judicial cooperation in civil matters, judicial cooperation in criminal matters, Brexit, European judicial area

The article attempts to compare the internal EU model of trust on which the European judicial space is based with the model of cooperation in this scope between the Union and the United Kingdom. To this end, it presents the unique role that the principle of mutual trust plays in EU law. It also analyses, from the point of view of mutual trust, the relationship between the Union and the United Kingdom in three phases of Brexit: the period after the British EU membership referendum but before actually leaving the organization, the transitional period after leaving the EU, and the period since 1 January 2021.